דרוש

כה לחי

אשר דרשתי לכבוד ידיד ה׳ וידידי אהובי ומכבדי

הרב הגאון הגדול חכם הכולל צדיק ונשגב

מהור״ר **אביעזרי אויערבך** נר״ו

אב״ד דקהלתנו

לעת חגגו אנשי עדתנו את יום מלאת לו

חמש ועשרים שנה

לשבתו על כס הרבנות פה״ק האלברשטאדט יע״א

בש״ק פ׳ זכור שנת תרנ״ז לפ״ק

מאתי

שלמה הכהן

החונה בביהמ״ד של ר׳ בערמאנן ז״ל.

ברלין תרנ״ח.

בדפוס צבי הירש ב״ר יצחק איטצקאווסקי.

ד ר ו ש

כ ה ל ח י

אשר דרשתי לכבוד ידיד ה׳ וידידי אהובי ומכבדי

הרב הגאון הגדול חכם הכולל צדיק ונשגב

מהור״ר **אביעזרי אויערבך** נר״ו

אב״ד דקהלתנו

לעת חגגו אנשי עדתנו את יום מלאת לו

חמש ועשרים שנה

לשבתו על כס הרבנות פה״ק האלברשטאדט יע״א

בש״ק פ׳ זכור שנת תרנ״ח לפ״ק

מאתי

שלמה הכהן

החונה בביהמ״ד של ר׳ בערמאנן ז״ל.

ברלין תרנ״ח.

בדפוס צבי הירש ב״ר יצחק איטצקאווסקי.

הקדמה.

נשאל נשאל רבן של ישראל הרשב"א ז"ל בהאי דאמר רבא שרי לי' לאינש לאודיעי נפשי' באתרא דלא ידעון לי' שנאמר ועבדך ירא את ה' מנעוריו. וא"ר שרי ליה לצורבא מרבנן למימר צורבא מרבנן אנא שרי לי תגראי ברישא. והרי בכמה מקומות הזהירו שלא ליהנות מד"ת. והשואל מביא שם מעשה דר"ט שנצטער כל ימיו וכו' ומעשה דיונתן בן עמרם שלא רצה להתפרנס בכבוד התורה והתנכר ואמר לרבי פרנסני ככלב פרנסני כעורב. והשיב הרשב"א ז"ל האומר שרי לי תגראי ברישא חק כבוד תורתו הוא שואל כי הוא חק כללי לכל ת"ח והרי הוא כשואל חלק ירושתו ונחלתו או ככהן השואל מתנות כהונה ובמקום שאין מכירין אותו שרי לי' לאודיעי נפשי'. וכתב עוד כי תמה הוא איך לא אמרו ח י י ב לאודיעי נפשי' דבמקום שאין מכירין אותו לא יכבדוהו כדינו ונמצא מקילין בכבוד תורתו שלא מדעת כשוגגים או כאונסים, ע"כ היה נראה שמצד הדין היה הת"ח עצמו מחויב להודיעם כדי שלא ישגו להקל בכבוד התורה ויכבדוהו כראוי, ואף רבא דאמר שרי וכו' לא אמר אלא לת"ח עצמו דלא ראה להטיל עליו חובה ולמחות בידו שלא ינהג בעצמו צניעות וענוה יתירה, אבל אחרים המכירים בו בלי ספק חייבים לפרסמו ברבים למען לא ימנעוהו מכבוד הראוי לו כי זה הוא כבוד תוה"ק. זה הוא תוכן דברי רבנו הרשב"א ז"ל בקצרה. ומדבריו למדנו כי כל איש אשר ילמוד לדעת את ערך ת"ח גדול אשר לא רבים יחכמו להכיר את ערכו כי רב הוא כמוהו, מצווה ומחויב הוא למען כבוד התורה להודיע לרבים למען ידעו ויוכחו ויתנו כבוד לשמו לפי ערכו [ובעוה"ר נתקימה בדורנו קללת הנביא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבונים תסתתר, הנה ינבא כי חכמת החכמים תאבד ובינת הנבונים אך תסתתר. הכונה לדעתי, כי נודע אשר חכמים הגידו כי מעלת הנבון תגדל הרבה ממעלת החכם, תואר נבון יאמר על המבין דבר מתוך דבר ולזה שכלו יוליד חדשות ונצורות. ע"כ נבון בתוה"ק יקרא לאיש אשר משחו ה' שמן ששון מחביריו לחדש ח"ת ומחונן בתבונה עמוקה לצלול במים אדירים ולהעלות פנינים ממעמקי ים התלמוד והפוסקים. והנה בדורות אשר לפנינו אשר חזון למודי

תוה"ק היה נפרץ בישראל וגם הבע"ב אשר אין תורתן אומנתן היו בכ"ז חכמים מחוכמים בתורה, המה הכירו את הנבונים אשר בארץ וירימום על נס ויבחרו בם לתתם עליון ולהושיבם על כסא ההוראה. אולם מעת פרקו עול תלמוד תורה מעל צוארם וידיעת התורה נמסרה אך לאלה אשר יעשוה קרדום לחפור בה ולשאר העם היא כספר החתום בשבעה חותמות, ואחרי אשר אבדה חכמת חכמים, גם אם יקרה איש נבון דבר ה' אחד או שנים במדינה הלא בינתו מסתתרת באין מבין, כי מי חכם ויבין את מעלתו הן אטומה אזנם משמוע וצפון לבם מהשכל]. אשר על כן שמח לבי ויגל כבודי בראותי כי השכילה עדתנו לקרוא עצרה וחג לכבוד מורנו ואלופנו הרב הגאון הגדול חכם הכולל, צדיק ונשגב מוהר"ר **אביעזרי זעליג אויערבך** נ"י ביום מלאת לו חמש ועשרים שנה לשבתו על כס הרבנות פה"ק כנהוג בעתותנו. יישר כוחם וינוב חילם*) יען אשר נשאם לבם לתת כבוד ויקר להלומד תורה ומרביצה ברבים, כי מצוה רבה יעשו ראשי העדה בזה אשר יודיעו להמון רבה את מעלת יקרת מורנו הרב שיחיה ואת תפארת גדולתו בתורה בחכמה וביראת ה' טהורה. גם אני אמרתי לכבדהו מפרי מחשבותי בדברי אגדת חז"ל בדברים המתיחסים אליו ואל כבוד היום ואקוה כי ישמח עליהם בע"ה.

*) עיין שבת דף קי"ט: עשירים שבבבל במה הן זוכין בשביל שמכבדין את התורה.

רועה הנאמן לב"י כאשר גלה הקב"ה את אזנו כי כלה ונחרצה עליו כי הוא לא יביא את ב"י להארץ הנבחרת כ"א יאסף במדבר, התפלל אל ה' בעד צאן מרעיתו ויאמר "יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה, אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם אשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה". והנה דקדקו מפרשי התורה על כפל לשון המקרא איש אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם, אשר יוציאם ואשר יביאם. ואמרתי לפרש את הלשון, ונקדים לבאר את הכתוב הנאמר בקהלת י"ב ט'. ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואזן וחקר תקן משלים הרבה וגו', ונאמר בביאור הפסוק כי שתי מדות או תכונות הנפש ידרש לאיש הנבחר להיות מורה לדור חכמה ודעת ה' ומשכיל את העם בדרך תמים, למען אשר חפץ ה' יצלח בידו. ראשית כל נדרש לאיש כזה להיות מחונן מאת החונן דעת ביתרון הכשר חכמה מכל בני דורו, כי אך באופן זה על פני כל העדה יכבד, ואך אז אל תורתו ייחלו אם ידעו ויאמינו כי מנחל מקור החכמה דבריו יקרו. וכאשר חכמים הגידו אין אדם עומד על דעת רבו עד וכו'. אבל איש אשר לא ידע זולת הלמודים הנדרשים והנחוצים לו ללמדם לאחרים לא יותר, איש כזה לא ימלא את ידו להורות את העם כי נסרחה חכמתו ולא תקובל בלבבם. אולם על איזה אופן יוכל איש חד השכל ומהיר התבונה אשר כבני רשף יגביה עוף להורות לעם אשר בשפל המצב יעמודו, הן הם לא יבינו לשכל מליו אשר על כן ידרש לו עוד תכונה אחרת, אשר אף כי בהשקפה הראשונה יראה כי היא מתנגדה להראשונה ובכ"ז יודע להמשכיל על דבר כי מתאימות הנה אשה את אחותה; והוא הכשרון הנעלה והיקר מאוד לצמצם את השגתו ולהלביש את למודיו מחלצות המשל והמליצה, להגשים את העיונים המופשטים ולקרום עליהם עור ובשר עד אשר יתפשו גם במצודות קטני הדעת וקצרי התבונה [ואל תהי מלאכת הצמצום הזאת קלה בעיניך כי בה נברא העולם כנודע למשכילים. וחכם כזה ממדת קונו יש בו וע"ז רומז השם "שדי" שאמר לעולמו די, והבן] וע"י זה יצלח בידו להרגיל את שומעי לקחו לעלות מעלה מעלה. ומעצמו מובן כי נחוץ הוא אשר גם הוא בעצמו יוסיף דעת יום יום, באופן כי מתנת לקח טוב לאחרים בל תעצרהו על דרכו בקדש למעלה למשכיל. וזאת הוא לדעתי כונת הלל ודלא מוסיף יסף ודלא יליף קטלא חיב. רצונו בזה אף כי מאן דלא יליף לאחרים קטלא חיב בכל זאת דלא מוסיף תמיד בלמודו יסף, וזה הוא ג"כ כונתו באמרו אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני, הרצון אף כי גדולים חקקי לב מחויבים ללמד לאחרים כי לכך נוצרו בכ"ז מחויבים ג"כ לעשות לביתם ולנפשם לעלות במעלות השלמות מבלי הפסק ופעולתם על אחרים

לא יפריעם מעבודתם וכאשר נאמר הרבה למדתי וכו׳ ומתלמידי יותר מכולם. זה הוא משפט מורה העם בישראל. וזאת היא כונת הכתוב הנ״ל ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם, כי ע״י רוב חכמתו היה מוכשר להיות למורה לעמו ולדורו כנ״ל ועל איזה אופן עשה זאת שיבינוהו בני דורו, ע״ז אמר כי אם אמנם הוא אזן וחקר לכל תכלית לו לבדו, עוד תקן משלים הרבה עבור העם להלביש בם את עיוניו העמוקים למען יבינם איש איש לפי השגתו. ורבותינו ז״ל [יבמות כ״א] דרשו על תיבת אזן שהיתה התורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים, והבן. ובדרך זה יש לפרש ע״ד המליצה מאמר אנשי כנה״ג במס׳ אבות והעמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה. כי נודע כי בזמן הבית הראשון בימי הנביאים הראשונים לא למדו תורה רק לבני הנביאים המוכשרים להיות חוזי יה, יען כי יראו לנפשם למסור התורה וסודותיה להמון העם מפני גסות שכלם פן יגלו פנים בתורה ותהפך להם לרועץ, ע״כ נשאר המון העם בלי תורה וכאשר נתקלקלו הדורות והם לא שמעו לקול מורים ללכת אחריהם במעשה ויהיו מלעיבים בנביאים עזבו את ה׳ וילכו אחר הבלי האלילים, וכשבאו אנשי כנה״ג ראו כי יותר טוב להעמיד תלמידים הרבה וכל הרוצה ללמוד יבא וילמוד. ועל אודות היראה למסור יסודות התורה וסודותיה להמון העם, חפשו ומצאו עצה נכונה להלביש את מושכלות התורה במעטפות המשל והדמיון ולסבר את האזן כאשר תוכל לקבל ובעד אשנבי המשל תוציץ האמת ותוכר לאיש ואיש לפי השגתו וכח שכלו, וזאת היא כונתם באמרם העמידו תלמידים הרבה ועשו סיג לתורה, וכמו בעד חרכי הסיג והגדר יוציץ הגן או הבית לכל איש לפי כח חוש הראות אשר לו כן יושג הנמשל מבעד להמשל, כתפוחי זהב במשכיות הכסף, לכל איש לפי כח שכלו ותבונתו. וזאת שעמדה להם לאנשי כנה״ג לחזק את אשיות תוה״ק בל תמוט לנצח. ובאמת מצינו רושם שתי הדעות הללו גם בימי ר״ג הנשיא וראב״ע כאשר ספרו לנו חז״ל במס׳ ברכות דף כ״ח דר״ג היה מדקדק מאוד בבחירת תלמידיו והכריז כל תלמיד שאין תוכו כברו, רצונו שאין לו היכולת להשיג את תוכו של הלמודים כ״א חיצונם אל יכנס בביהמ״ד, אולם ביום שבחרו בראב״ע לנשיא איתוספו הרבה ספסלים בביה״מ כי אמר כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד ובודאי הלך אחר עצת אנשי כנה״ג לעשות סיג לתורה. כי האמת הערומה בדברים האלהיים מלבד כי לא תועיל לקטני הנפש כי אם עוד תזיק ותשחית כי תוליד להם בלבול הדעת ומחשבות תוהו כאשר תזיק השמש בתוקפה ובגבורתה לחלושי הראות. וזהו כונת ריב״ח מה שהראה לקיסר דלא יכול להסתכל בשמש ואיך יכול להסביר לו השגות תוארי אלקים כאשר רצה, עיין חולין דף ס׳, והבן. היוצא מדברינו אלה כי שתי תכונות נדרשות למורה העם, גדל־ההשגה וכח ההגבלה והצמצום לעומת השגת העם, ושתי תכונות האלה היו לקנין נפשי להרועה הנאמן בתכלית השלמות וכמו שהעידה עליו תוה״ק בחתימתה, ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, הרצון כי בכל זאת היו לעיני כל ישראל כי השכיל לצמצם את גדלו ואת ידו החזקה עד שיראו ויובנו לכל ישראל. ובזה יבואר גם הלשון הכפול בבקשת משרע״ה. יפקוד ה׳ וכו׳ איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם. ירמוז בזה המהלך השכלי והמוסרי על דרך השלמות ילך ויבוא לפני העם הרחק

מאוד ובכל זאת יוכל לצמצם את מהלכו ולהתנהל גם לאטי לרגל העם אשר יוציאם ואשר יביאם. והדברים נכונים לפענ"ד.

ועל דרך זה יש לפרש מה שדרשו חז"ל במס' ר"ה כ"א על הפסוק הבא אחר הפסוק בקהלת שבארנוהו **בקש קהלת למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת** יצאתה ב"ק וכתוב יושר דברי אמת? בקש קהלת להיות כמשה, ולא קם עוד נביא בישראל כמשה. ופליאה דעת היא מה ראו חכמים על ככה לשפוט מדברים האלה כי בקש להיות כמשה? אולם הדברים יובנו כאשר נקדים להעיר על ההבדל הרב שבין תוה"ק ובין שאר כה"ק ונמצא את ההבדל הזה כאשר נבחין בין נבואת משרע"ה ובין נבואת שאר הנביאים כאשר תורנו תוה"ק בשם ה', [במדבר י"ב ו'] **אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וגו' פא"פ אדבר בו ומראה ולא בחדות.** ומזה יולד שאע"פ שכל דברי הנביאים אמת וצדק בכל זאת לא נוכל לתארם בשם זה כ"א בבחינת פנימיותם, כי חצונם הוא לרוב רק מראה הנבואה אשר האמת מסתתרת בו כמובן לכל משכיל. לא כן תורת משה כי דבריה גם בפשטם נחתמו בחותם השי"ת אמת. וביחוד במה שנוגע לצווים ואזהרות חלילה לנו לקחתם ע"ד דמיון ומשל וע"ז רמזו רבותינו ז"ל הובא גם ברש"י על הפסוק במדבר ל': **זה הדבר אשר צוה ה'.** זה הדבר, משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה והנביאים בכה אמר ה', מוסיף עליהם משה שהתנבא בלשון זה הדבר אשר צוה ה'. והמשכיל על ההבדל שבין מלת כה ובין מלת זה הדבר יבין אל מה ירמזון מליהם העמוקים. וזה באור הכתוב בקהלת אחרי אשר אמר כי תקן משלים הרבה, בקש קהלת למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת, הרצון כי דברי חפץ הם תוצאות עיוניו העמוקים והאמיתים יהיו מלובשים גם במעטה אמת עד כי הכתוב יושר אשר הכינו לפני העם יהיה ג"כ דברי אמת, יצאתה בת קול כי זה הוא רק מדרגת משה ולא קם עוד כמוהו. והדבר נכון.

והנה נמשכנו מעט מענין לענין לבאר המקראות בקהלת ועתה נבוא לבאור המקרא בתורה אשר התחלנו בו. יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה וגו'. ופירש"י ז"ל והוא מדברי רבותנו ז"ל במ"ר שם, אלהי הרוחות למה נאמר, אמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך דעתו של כאו"א ואינן דומין זל"ז מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כאו"א לפי דעתו. וע"ז ענהו השי"ת קח את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וגו' וכתב רש"י ז"ל כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד רוחו של כאו"א, והוא מהספרי במקומו אלא שרש"י ז"ל הוסיף על דברי הספרי שתי תיבות אלה „כאשר שאלת". אולם לולי דבריו ז"ל נ"ל כונה אחרת בזה ע"פ מה שדרשו רבותינו ז"ל במס' סוטה י"ג ע"ב על מה שהשיב הקב"ה את פני משה על בקשתו לבוא לארץ, רב לך אל תוסף וגו' רב לך כבר יש לך רב ומנו יהושע, ופירש"י ז"ל כבר הגיע מלכות יהושע ואין מלכות נוגעת בחבירתה. וכונת חז"ל בזה נראה על פי מה שאמרו חכמים דור ודור ודורשיו דור ודור ומנהיגיו כי לכל דור נדרש מנהיג אחר לתכלית הנרצה באותו הדור. והנה לקבלת התורה היה משרע"ה הנבחר מכל אשר היו לפניו ולאחריו ובראש כל מעלותיו היא המעלה אשר הרימה התורה על נס כי היה עניו מכל אדם וע"י תכונתו הזאת פעל על כל אנשי דורו לטובה כאשר בארו חכמים

בכמה מקומות וכאשר האריכו בזה המפרשים ז"ל. אולם הגיע העת לכבוש את ארץ הנבחרת לעם הנבחר מיד עריצי הגוים בגבורה בעוז ובמלחמה. ולתכלית זה נדרש מנהיג איש מלחמה ואמיץ לב בגבורים כיהושע, ולא איש עניו מכל אדם ושפל רוח כמשרע"ה. ואם כי באמת גדלה מעלת משה על מעלת יהושע בבחינת השלמות האנושי עד מאוד, אבל לפי מצב הדור ההוא ותכליתו היה יהושע הנבחר אז למנהיג ישראל. וכאשר גם נכיר את דרכם בקדש בעת מקרה בהלה ומבוכה כי שונות הנה תכונות נפשותיהן מאוד. בעת השיג פרעה וכל מחנהו את ישראל חונים על הים, בעת מצור ומצוק כזה, הים לפניהם ומצרים אחריהם, עמד העניו, רועה הנאמן בתפלה וצעק לפני ה' עד אשר העירו ה' בשאלת מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, כי אם ה' הוציאם ממצרים בזרוע נטויה בודאי לא יעזבם לשחת חלילה, לא כן יהושע בהלחמו את האמורי והיום רד לבוא אז ידבר יהושע שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון למען יקום גוי אויביו [יהושע י'] כי ידע אשר לא יעזוב ה' את עמו אשר יתאמצו לקיים מצות ה' להוריש את אלה הגוים ע"כ הרהיב בנפשו עוז לצוות על הטבע כאשר יפקד על צבאו. והענוה הגדולה הזאת במשרע"ה גם שלא בזמנה ושלא במקומה היתה גם חטא מי מריבה, כי לדעת המפרשים ע"ה כי החטא היה על כי הכה את הסלע והקב"ה לא צוה רק לדבר אל הסלע או על כי דבר קשות לישראל באמרו להם שמעו נא המורים יקשה מאוד אם משה חטא אהרן מה חטא הן הוא לא הכה את הסלע אף הוא לא אמר שמעו נא המורים. ע"כ הנכון לדעתי כי חטאם היה רפיון הרוח מרוב ענוה אשר הראו אז שלא בזמנו, כי ברחו מפני הקהל אל פתח אוה"מ ויפלו על פניהם עד אשר צוה ה' את משה קח את המטה וגו'. והקב"ה אשר סביביו נשערה מאוד אמר להם יען אשר לא האמנתם בי להקדישני לעיני בנ"י אך ברח ברחתם מפני העם לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ. באופן כי זה אינו עונש לבד כי אם גם תולדה מחויבת מסבת גודל ענות רוח ויראה מפני העם אשר הראו במעמד ההוא, ובזה הראו לדעת כי לא נוצרו להלחם מלחמות גדולות ונוראות ולשאת ולסבול טורח ומשא העם ולבצור ברוח אנשי המלחמה באומץ לב וברוח עז כנדרש למפקד חיל הצבא למען החזק מעמד בקשרי המלחמה. ועם הרעיון הזה נשכיל ונבין עומק דברי חכמים אשר דרשו על מאמר הי"ת רב לך יש לך רב ומנו יהושע, רצונם הגיע זמן כזה אשר אך איש כיהושע יוכשר להיות מנהיג הדור לפי מצב העם כעת, התורה כבר נתנה ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע ועת מלחמה באה, מלחמת שבע שנים וגם שבע שנים אחריהן תמשוכנה לחלוקת הארץ. גם אלה אינן ימי מנוחה דאיכא דניחא לי' בהר ואיכא דניחא לי' בבקעה כמו שאמרו חז"ל בפ' האיש מקדש, ובכל אלה לא יאות לפניך להיות מנהיג את העם [ובזה יובנו דרשות רבות אשר דרשו חז"ל במדרשים כמו עד"מ שהיה יהושע יושב ודורש ומשה עומד לפניו ולא ידע ולא הבין והיא מליצה נשגבה מאוד] ולהשאר כאיש פרטי תחת הנהגת יהושע ג"כ לא יאות ולא יתכן כאשר יאמר הלועז האשכנזי [זיך איבערלעבען] ולכן טוב יותר למות בעצם תומו ולבוא בעתו ובזמנו אלי קבר בעוד נזרו עלי ראשו. ובזה נבוא לבאר ההבדל בין בקשת משרע"ה יפקוד ה' אלהי הרוחות איש על העדה,

ובין תשובת השי״ת קח את יהושע איש אשר רוח בו כפי מה שנדרש עליהם במדרש רבה ובספרי הנזכרים למעלה. משה רבינו ע״ה בקש כפי תכונת נפשו וענותנותו ואמר יפקוד ה׳ אלהי הרוחות ואמרו במדרש רבה כי רמז בזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו וזה מתאים מאוד עם תכונת רוח העניו הסבלן הסובל את כל אחד ואחד, אכן הקב״ה השיבו קח את יהושע איש אשר רוח בו רוח ולא רוחות וע״ז דרשו בספרי אשר יכול להלוך נגד רוח של כאו״א. הרצון בזה שאמר לו השי״ת לא כמו שאתה אומר שיהא סובל רוח כאו״א אלא עתה נדרש איש למנהיג שלא יהא סבלן כמוך לסבול כל איש לפי דעתו אלא שיכול להלוך נגד כל רוח לנהוג נשיאתו ברמה ברוח מושל ומצוה ואיש לא ימרה את פיו. אמנם אמרם ז״ל איש „שיכול" להלוך נגד כל רוח ולא אמרו איש ההולך נגד כל רוח נראה כי בתיבת שיכול צפונה כונה עמוקה והיא כי גם המנהיג הנוהג נשיאתו ברמה כאשר ידרש לחפץ העת והזמן ההוא ולא ישוב מפני כל בכל זאת יהיו עיניו בראשו תמיד ובכל עת אשר יוכל לבוא אל מטרת חפצו במקל נועם לא ישים פניו אל העוז והמשרה, ויניח מקל חובלים מידו. וכל זאת נראה במלאכת הנהגת הספינה [נויטיק] אם יקרה אשר ינשב רוח אמיץ וחזק נגד מגמת פני הספינה לא יוליך הספן המשכיל את הספינה בקו ישר נגד הרוח פן ישבר כן תרנו, ואוי לה לספינה שאבדה קברניטה, כ״א ישכיל את דרכו ללכת בדרך עקלתון הנה והנה ואם מחוז חפצו עד״מ לפאת מזרח ורוח קדים עזה כנגדו אז יוליך את הספינה לצדדים, הולך אל דרום וסובב אל צפון ואל מקומו שואף כי יקרב לאט לאט באלכסון אל מחוז חפצו. כן יהיה מנהג המנהיג את העדה אל מחוז חפץ התורה והתעודה אם מוכרח הוא ללכת נגד רוח בני האדם אז ישכיל במהלכו הנה והנה ואת מחוז חפצו לא יאבד בכל זאת מנגד עיניו אף רגע, ועד״ז יהיה אהוב למעלה ונחמד למטה. והדברים נכונים בע״ה. והנה מאמר חז״ל דור דור ושופטיו, דור ודור ומנהיגיו, אגב ראתי לידן נימא ביה מלתא לבאר ע״י המקראות בשמואל א׳ אשר יספרו מהתחדש המלוכה בישראל. אשר שם מצאו המינים פתחון פה להיות מלעיבים במלאכי אלהים. ששאלו מה היה להנביא לסרב בדבר מינוי מלך אחרי אשר התורה אמרה בפירוש שום תשים עליך מלך, ולמה כאשר אמרו זקני ישראל עתה שימה עלינו מלך נאמר וירע הדבר בעיני שמואל. וע״כ יאמרו כי הנביא סירב בדבר מחמת אהבת הממשלה. אולם כאשר נעמיק להבין הדברים נראה כי הבל יפצה פיהם. שהרי עוד יש להקשות אחר אשר התנחמו זקני ישראל ממעשיהם ואמרו התפלל בעד עבדיך וגו׳ כי יספנו על חטאתנו רעה לשאול לנו מלך ורצו לבטל את רצונם ולשוב אל ממשלת שופטים כבראשונה, מדוע השיב להם אל תיראו אתם עשיתם את הרעה הזאת אך אל תסורו וגו׳, מדוע לא יעץ אותם שלא לבצע את מחשבתם אחרי כי היה עוד מועד. גם יש להבין מה שהשיב השי״ת לשמואל לא אותך מאסו כ״א אותי ממלוך עליהם. ונאמר ע״פ דעת ר׳ נהוראי סנהדרין דף כ׳ ע״ב דאמר לא נאמרה פרשה זו [פרשת מלך בתורה] אלא כנגד תרעומתן שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך, ופירש״י שם עתידין אתם לומר כן, ולכאורה יקשה לפי דעתו תחסר מצוה אחת מתרי״ג מצות והיא מצות מינוי מלך בתורה. ע״כ נראה כי גם לדעת ר׳ נהוראי

ישנה מצוה זו אך איננה מצוה חיובית או מוחלטת, וכמו מצות שילוח הקן דתלוי במקרה כדכתיב כי יקרא קן צפור וכדומה ואמרינן שלהי מס׳ חולין יכול יחזור בהרים וכו׳ ת״ל כי יקרא. והוא כי באמת אין לשפוט בצדק על שלשת אופני הממשלה, היינו ממשלת מלך בלתי מוגבלה, או ממשלת מלך מוגבלה מנבחרי עם והשלישית ממשלת נבחרי עם, איזה מהנה תכשר יותר להנהגת המדינה. יען כי כל אחת ואחת היא טובה במקומה ושעתה. ואף כי בראשית ההשקפה יראה כי ממשלת־עם היא הטובה מכולנה יען תחתיה האזרחים חפשים ובני חורין המה. אולם ממשלה כזאת לא תתכן ולא תעלה יפה רק אם האזרחים ראוים לה, והיא אם הם אוהבי חוק משפט וסדר, לא ינהו אחר השררה בעם, גם אהבתם לארץ מולדתם ורגש לאומתם עצומה וחזקה, עד אשר תכריע תחתה את כל הות־נפש ואהבת בצע. ארץ כזאת תהיה מאושרת תחת ממשלת־עם. אבל המדינה אשר רוח אהבת הכלל רפה בין יושביה, וכל העם לבצעו מקצהו, או אם אהבת השררה והכבוד תשרור בה מאד וכ״א יתפאר בלבבו כי לו יאתה הממשלה, על ארץ כזאת יוצדק מאמר המלך החכם בפשע ארץ רבים שריה [משלי כ״ח ב׳] ולה יאתה יותר מלך אדיר אשר ברוב עוזו במשפט יעמיד ארץ לבל יפרע העם. וכל זה נאמר בממשלת חול, רצוני בממלכות גויי ארץ אף כי בממשלת קדש כאשר מראש מקדם נועדה בישראל, והוא מלכות שמים, כמאמר הנביא ה׳ מחוקקנו ה׳ מלכנו [ישעיה ל״ג כ״ג] והכונה הראשונה היתה כי פחד ה׳ והדר גאונו ימשול בישראל ועל ידו יסורו כולם למשמעת עיני העדה גדולי התורה זקני עם או אל הנביאים, ואיש לא ימרה את פיהם, והממרה ענוש יענש כי כל העם יקומו עליו לעשות בו משפט כתוב כאשר יורו עיני העדה. ולו נשאר ישראל על זאת המדרגה אז לא נדרש לחפצם מלך בשר ודם להנהגת המדינה, כמאמר הכתוב לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה׳ צבאות [זכריה ד׳ ו׳] יען כי אז איש על מקומו בא בשלום בהנהגה הפנימית, וגם כי תקראנה מלחמה יתנדבו כל העם ללחום באויבי ה׳, כי המלחמה לה׳ ובעד עמו וערי אלהים יחרפו נפשם. ועל סדר הנהגה כזאת היתה רצון ה׳ לו לא חטאו, ולזה לא נתנה מצות מינוי מלך לדעת ר׳ נהוראי בהחלט רק ואמרת אשימה עלי מלך, והרצון אם יראו זקני העם כי סר רוח דעת אלהים ויראת ה׳ מאת המון העם, העם לא ישמע לזקיניו ועיני העדה העלם יעלימו עיניהם מכל הנעשה ואיש כל הישר בעיניו יעשה, וכמו כן רפתה גם אהבת הכלל ורגש הלאומיות מקרבם, כאשר נראה במלחמת נחש על יבש גלעד, אז באה העת והמצוה שום תשים עליך מלך, שתהא אימתו עליך ולחובה תחשב על ראשי וזקני העדה למען בל יפרע העם לשמצה בקמיהם. ולזה צדקו באמת זקני ישראל באמרם שימה לנו מלך, והדבר היה רע בעיני שמואל כי מלך נדרש להם, כי הוא קוה אשר יביאם לידי מדרגה כזאת אשר ה׳ יהיה מלכיהם, אבל זקני העם ראו ויתבוננו כי נדרש להם מלך ובלעדו אפס עצור ועזוב, וזאת היא לעדה כי נשחת רוח העם בקרבו וזאת הרע בעיני הנביא, וזאת היא כונת הכתוב, ויאמר ה׳ שמע בקולם וגו׳ כי לא אותך מאסו כי אם אותי מאסו ממלוך עליהם [שם ח׳ ז׳] אשר לכאורה יפלא מה היא נתינת טעם דלכך ישמע להם מפני שמאסו במלכות ה׳? ולהנ״ל הדבר מבואר יען כי מאסו במלכות

שמים באה העת כי מלך בו״ד ימלוך עליהם וזה מצות מינוי מלך. וזאת היתה כונת נביא ה׳ בתוכחתו, באמרו ותראו כי נחש מלך בני עמון בא עליכם ותאמרו לי לא כי מלך ימלוך עלינו וה׳ אלהיכם מלככם [שם י״ב י״ב] הרצון כן היה ראוי ונכון לו הייתם נכונים למלכות שמים כי אז לא נדרש לכם מלך בו״ד גם למלחמת חוץ, כי כל איש התנדב למלחמה מרגש פחד ה׳ ומרגש אהבת עמו. אבל הראיתם לדעת כי אינכם ראוים עתה לזה. ולכן אמר הנה המלך אשר בחרתם וגו׳ ורצונו כי עתה נדרש לכם מלך אשר בחזקת היד יקבץ אתכם למלחמה כאשר באמת עשה שאול עם הבקרים אשר נתח וישלח בכל גבול ישראל [שם י״א ז׳] ולולא הפחד כי עתה עזבו את אנשי יבש גלעד בידי נחש מלך בני עמון לנקר את עיניהם כי חדל רגש הלאומיות בם. וע״ז הוכיחם שמואל על אשר נדרש להם מלך בחזקת היד כי אין רגש קדש ואין דעת ויראת אלהים בארץ. ונתן להם אות ומופת ויאמר הנה קציר חטים היום אקרא אל ה׳ ויתן קולות ומטר ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני ה׳ [שם י״ב י״ז] ורצונו בזה כי הגשם והמטר ברכה בו אם יבוא בעתו ובזמנו בימות הגשמים אבל בעת הקציר לקללה יחשב. כן הוא מלכות שמים בעת הראוי והנכון כי דבר בעתו מה טוב, אבל עתה כי הרעותם לעשות ורגש קדש סר מאתכם, עתה מלך נדרש לכם אשר ימשול עליכם בכח וחיל בקולות וברקים. אבל העם לא הבינו את דברי תוכחתו ויחשבו כי בזה עצמו הרעו לעשות לשאול להם מלך ולזה אמרו התפלל בעד עבדיך וגו׳ בחשבם כי אם ירפו ידם מהמלך וישיבו אל ממשלת השופטים יתקנו את אשר עותו. ע״ז השיב להם הנביא אל תיראו, אתם עשיתם את הרעה הזאת אך אל תסורו וגו׳ הרצון הרעה הזאת כי נצרך לכם מלך כבר נעשית ואין להשיב יען כי אינכם ראוים למלכות שמים, ועתה מצוה עליכם להקים לכם מלך לבל יפרע העם, ומינוי המלך בעצמו עתה אין בו חטא אך ראו לבלי לסור מאחרי ה׳. — ובאופן הזה אשר בארתי המשך הכתובים יסתם פיהם של מינים אשר טח מראות עיניהם ולבם צפון מהשכל את רוח ה׳ המרחפת על פני כתבי קדשנו. אקוה כי המעיין בדברנו אלה ימצא בם טוב טעם ודעת בע״ה.

עוד אחת אדבר ואסיים בברכה. אמרו במס׳ ברכות דף י״ג ע״א בסופו, כי הוו מפטרי רבנן מביה ר׳ אמי אמרי ליה הכי, עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי העולם הבא וכו׳. נ״ל לפרש כונתם ע״פ מענת החבר למלך הכוזרי מאמר א׳ סימן ק״ד על דבריו: „רואה אני שיעודי זולתכם שמנים ודשנים מיעודיכם״. ע״ז ענה החכם, אבל הם כולם אחר המות ואין בהם בחיים מאומה ולא דבר שיורה עליהם. אבל יעודנו הדבקנו בענין אלהי בנבואה ומה שהוא קרוב לה, והתחבר הענין האלהי בנו בגדולה וכבוד ובמופתים, וע״כ אינו אומר שאם תעשו המצות אביא אתכם אחר המות אל גנות והנאות, אבל היעוד הוא מה שאמר בסוף כל היעודים ואתם תהיו לי לעם ואני אהיה לכם לאלהים וכו׳ יעוין שם באריכות, ותמצית דבריו כי דת האמת לא תבטיח למאמיניה ועושיה רק אלה היעודים העתידים לבוא בעולם אחר לבד ואשר לא יתאמתו בעולם הזה כלל, כי אם יעודים אשר התאמתו ויתאמתו בנו גם בעודנו בחיים חייתנו. והיא ההבטחה כי אם נשמור לעשות רצון ה׳ יושפע עלינו שפע רוח הקדש ממרום וכבני רשף נגביה עוף ממעל להעולם החזיוני הזה השפל והנעדר מן האמת והתושיה

אל עולם ברור לאור באור ה׳ בעוד רגלינו עוד עומדות על הארץ. זאת תבטיח אותנו דת האמת, וכאשר באמת ראינו בנביאינו חוזינו וגדולינו אנשי הרוח ע״ה. ראינו, אשר העולם הרוחני פריץ את גבולו להתגלות בעולם החמרי לבחירי ה׳ אלה. ואלה אשר יגיעו אל זאת המדה והמדרגה [וכל אדם יכול להגיע אליה אם ישמור לעשות את מצות ה׳ כי הבחירה היא חפשית כאשר כתב הרמב״ם ז״ל בהל׳ יסוה״ת יכול כל אדם להיות כמשה] הלא יתאמת אצלם נצחיות הנפש ורוחניותה מעצמה ואין צורך להבטחה ואחרי אשר נתאמתה הבטחת תוה״ק כי יש בכחה להרים אותנו אל המדרגה הגבוהה הזאת הלא יש בכללה גם יעוד העולם הבא כי מעצמו יתאמת לנו, זאת היא דעת החבר ז״ל. ובזה נראה לי לבאר דברי המשורר הקדוש, **מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם** [תהלים ל״א כ׳] הרצון כי ממה שפעלת בם נגד בני אדם בעולם הזה אשר התרועעו עם מלאכי מרום, מאלה יתודע מה רוב טוב צפון להם לעולם הבא עולם שכולו טוב ורוחני. ע״כ קרוב אצלי כי אל הכונה הזאת קולע המאמר הנפלא דרבנן דביה ר׳ אמי עולמך תראה בחייך — ומזה תדע — אחריתך לחיי העולם הבא. ובברכה זו אברך את כבוד מורנו הרב הגאון שיחיה ואצא ואחוה קידה ואומר שלום.